

mérsékelt formában tart helyénvalónak és célszerűnek. Ez a megengedés aztán, ebben a tompított formában, a 49 és 67 utáni állapotokat tükröztető művekre vonatkoztatva mindvégig megmarad. Éppen ezért egyáltalán nem érthetünk egyet azokkal a véleményekkel, melyek Gyulai 49, de főleg 67 utáni működésében semmiféle társadalombírálat iránti követelményt nem hajlandók meglátni és elismerni. A lényeges változás Gyulainál 49, de még inkább 67 után abban nyilvánul meg, hogy nem a társadalombírálatot kéri számon az írótól *elsősorban*, hanem az esztétikai hatást, s így a társadalom elleni forradalmasító tendenciát is csak ennek *alárendelve* tudja értékelni, mert felfogása szerint – és ez a felfogása közvetlenül „reálpolitikai” meggyőződéséből következik – az írónak ez nem lehet tulajdonképpen célja.

Az illúziókeltés Gyulai által felvázolt folyamata, létrejötte, természetesen nem rokona ugyan a lenini értelemben vett tükrözési elméletnek, hiszen ez utóbbinak az elméleti alapvetése voltaképpen a társadalom forradalmi megváltoztatásán alapszik, míg Gyulai elmélete viszont 49 előtt is csak a „gyökeres reformok” hirdetését engedi meg, 49 és 67 után pedig éppenséggel a társadalmi állapotok konzerválásán nyugszik. Ennek ellenére mégis azt kell mondanunk, hogy az illúzióelmélet *bizonyos vonatkozásokban*, hazai viszonyaink közepe, a tükrözési elméletet anticipálja. Ez pedig nyilván azért lehetséges, mert az alapvető lényegét illetően mind a tükrözési, mind az illúzióelmélet azon a klasszicista esztétikán alapszik, amely Aristotelész óta azt tanítja, hogy a művészetnek a valóságot kell ábrázolni, illetőleg visszatükrözni. Felesleges itt azt a nyilvánvalóan áthidalhatatlan szakadékot részletesen taglalnunk, amely a tükrözési elmélet és az illúzióelmélet között tátong, ehelyett inkább azt a *funkciót* tartjuk szükségesnek hangsúlyozni, amelyet a magyar esztétikai gondolkodásban Gyulai elmélete minden fogyatékosága ellenére is *pozitíven* tudott betölteni.

S arra is rá kell mutatnunk, hogy amíg a tükrözési elmélet elsősorban a valóság esztétikai módon történő pontos és hiteles feltárását tartja a művészet elsődleges céljának, addig az illúziókeltés fogalma Gyulai elvrendszereiben – bár megelőzi a többi, nem-esztétikai elemeket – nem kapja meg ezt az abszolút elsődleges szerepet, s mindvégig megmarad az esztétikai hatás feltétlen uralma alatt. Az üres, tartalmatlan szépséget ő sem becsülte, sőt kárhoztatta, de a tartalom követelésével nem okvetlenül értett társadalmi, tényleges szociális tartalmat; néha megelégedett ennek valamiféle háttérben maradt, halvány rajzával is.

Azonban mindezek ellenére is el kell ismernünk, hogy esztétikai gondolkozásunkban Gyulai illúzióelmélete nagy lépést jelentett a művek társadalmi tartalmának mai értelemben vett realista feltárása felé, s ez oly érdem, melyet máig sem méltányoltunk kellőképpen. Pedig tökéletesen igaz van Schöpflinnek: „Végeredményben mégis csak az adja meg valamely irodalmi jelenség értékét, hogy mennyi benne az élettartalom.” És Gyulai illúziókeltés fogalma éppen ennek a kritériumnak volt hivatva érvényt szerezni, ennek a mindenkori meglétét biztosította.

A történeti jellegű műfajokra való alkalmazása azonban magában rejt bizonyos veszélyeket is. Gyulai felfogása szerint az írónak a tudomány által felderített igazsághoz, ha az még nem ment át a köztudatba, sohasem szabad ragaszkodni, mert ez veszélyezteteti illúzióink teljessé tételét. Ámde az író arra kárhoztatni, hogy kizárólag a közfelfogáshoz idomuljon, és hogy azt minden esetben feltétlenül irányadónak ismerje el: félig-meddig egyet jelent a társadalmi valóság elferdített, hamis ábrázolásával. Az igazi kritikai realizmus éppen az által hangol bennünket a fennálló társadalmi rend ellen, hogy rádöbben a viszonyok tarthatatlan igazságtalanságára, s az ábrázolt kép, melyet nyújt: a tudomány vizsgálódását is elbírja. Engels – saját vallomása szerint – még közgazdasági téren is többet tanult Balzac regényeiből, mint a korabeli tudományos szakkönyvekből. Móricz Zsigmond kevésbé volt hű a köztudathoz, mint Herczeg Ferenc, s nem kétséges, hogy – többek között – történeti trilógiájában ezért is tudott hívebben és igazabban ábrázolni. Gyulai illúziókeltés fogalma tehát bizonyos tekintetben felemás. Egyfelől megköveteli a valóság minden oldalról való, esztétikai formában történő hiteles feltárását, másfelől viszont a történeti műfajokban elvitatja az író jogát a merész és önálló szemlélettől, s akaratlanul is a fennálló rendszer által kialakított önigazoló köztudat szócsovénévé degradálja.

Illúzióelmélete azonban fogyatékoságában is értékes, és mindenképpen megérdemli, hogy esztétikájának domináns helyére állítsuk.

Beke Albert

1

A József Attila-kritikai kiadás (1–2. kötet) második, javított változatának megjelenése (1955) óta tudjuk, hogy 1934-ben a költőnek öt verse megjelent a *Békésmegyei Közlöny* című, Békéscsabán szerkesztett és kiadott lapban is. Négy vers, a *Lassan, tündövede*, a *Füst*, a *Harmatocska* és a *Tiszazug* utánközlés, az ötödik, a *Szappanosvitz* pedig első megjelenés volt.¹ A békéscsabai újság akárcsak főszerkesztéséből is kiderül azonban az, hogy József Attilától a lap nem csak ezt az öt verset közölte. Az említett öt költemény közvetlen szomszédságában, 1934. szeptember 30. és december 30. között a költő további hat verse is megjelent. Szeptember 30-án az *Áldalak búval, vigalommal* és a *Sok gondom közt*, november 18-án a *Vidám és jó volt* kezdetű József Attila, valamint a *Megfáradt ember*,² december 2-án a *Vas-színű égboltban*,³ december 30-án pedig a *György*. Valamennyi több-kevesebb eltérést is mutat a kritikai kiadás főszerkesztésével. E szövegváltozatok azonban nem túl jelentősek. Egy részük (pl. hosszú í betű helyett rövid s fordítva) inkább nyomdatechnikai okokra (szegélyes betűpark) vezethetők vissza, nem pedig tudatos költői alakításokra; egy részük korrektori figyelem-lanyhulás eredménye; egy, további részük pedig korábbi versállapot változatlan reprodukálásában nyeri magyarázatát, és így tovább. Önmagukban tehát nem érdemelnek különösebb figyelmet. Együttesükben annál inkább. Mert gondoljuk csak meg: e tizenegy versét József Attila nem valamelyik rangos, nagy lapban, hanem a *Békésmegyei Közlöny*ben, ebben a verset máskor alig közlő, kis publicitású, lokális jelentőségű lapban jelentette meg – mindössze három hónap alatt! Rádadásul a tizenegy költeményből egy akkor s ott jelent meg először. Annak ellenére, hogy – a kritikai kiadás tanúsága szerint – a szóban forgó évben, 1934-ben József Attila mindössze 13 verset írt s régebbi költeményeiből is keveset tett közzé ismételt (eltekintve természetesen a *Medvetánc* kötetétől, amely eleve gyűjteményes műnek készült).

Óhatatlanul felvetődik tehát a kérdés: hogy került József Attila a lap hasábjaira?

2

József Attilának a békéscsabai laphoz fűződő munkatársi kapcsolatát, illetve e kapcsolat kialakulásának folyamatát vizsgálva elsőként az tűnik föl, hogy alig két héttel a költő csabai jelentkezése előtt, 1934. szeptember 15-én jelentős változás történt a *Békésmegyei Közlöny* szerkesztésében. A nagy múltú (akkor 61. évfolyamában lévő), de a harmincas évekre egyre inkább elszürkülő, anyagi gondokkal küzdő lap⁴ szerkesztője, Reisz József ugyanis ekkor teljesen visszavonult az „újságcsinálástól”. A következő napon, szeptember 16-án pedig a kiadás és szerkesztés jogát (és gondjait) egy új, fiatal s ambíciózus szerkesztő bizottság vette át. E változás – külsőségeiben is – mélyrehatóan mutatkozott. Egy szerkesztő helyére négy került (*Debreczeny Lajos, Erdélyi György, Fischer Ferenc és Debreczeny Miklós*), s az új szerkesztésű lap első számában – többek között – mindjárt neves munkatársak jelentkeztek írással, pl. *Szeberényi Zs. Lajos, Lustig Géza, Hatvany Lajos, Sándor Kálmán*.⁵ Az új szerkesztők pedig a változás – legalábbis vágyott – mértékét mutató, nagyra törő programot fogalmaztak: „A cél, amelyet magunk előtt látunk: városunk boldogulása. Az idők

¹ József Attila Összes Művei [továbbiakban: JAÖM] 2. kötet. Sajtó alá rend. WALDAPFEL József és SZABOLCSI Miklós. Bp. 1955. 397., 383., 379., 380. és 408.

² November 18-án e két vers a JAÖM 2. köt. által is regisztrált *Lassan, tündövede* mellett, avval együtt, egy tipográfiai egységben jelent meg; érdekes módon azonban ezeket már nem regisztrálta a JAÖM.

³ A *Vas-színű égboltban* ... együtt, egy lapon jelent meg a *Füsttel*; az előbbit *nem*, ez utóbbit viszont ismeri a JAÖM!

⁴ Vö.: Marik Dénes 1974. július 27-i, hozzám írott levelével, ill. a *Békésmegyei Közlöny* egykorú anyagával, önreflexióival.

⁵ A szerkesztőkről a későbbiekben még bőven lesz szó, miként Lustig Gézáról is; Hatvany és Sándor Kálmán e helyütt nem igényel különösebb bemutatást; Szeberényiről – jobb híján – l.: Magyar Életrajzi Lexikon 2. köt. Főszerk.: KENYERES Ágnes. Bp. 1969. 717.

szava: *politikai, gazdasági és kulturális decentralizáció*. Fővárosunk súlyának és jelentőségének értékelése mellett teljes egészében magunkévá tesszük ezt a politikát. Valljuk, hogy a *jobb magyar jövő* egyik – és igen fontos – útja: *a nagyobb vidéki városok politikai, gazdasági és kulturális felerősítése*. Ilyen vidéki bástya *Békéscsaba* is. E hitünket pedig mindenki vallásává, érte való harcunkat mindenki *békés harcává* tesszük. Ezért ébren tartjuk majd az érdeklődést *szűkebb hazánk* politikai, gazdasági és kulturális *megnyilvánulásai*val szemben; figyeljük megyénk és városunk minden fontosabb eseményét és kellő visszhangot biztosítunk nekik. De nem hanyagoljuk el az ország és a nagyvilág történéseit sem, aminthogy nem is hanyagolhatjuk el. Az új *Békésmegyei Közlönyben* röviden, de *európai szemmel nézve és európai lélekkel figyelve*, naponként áttekintését adjuk majd az ország-világ [...] eseményeinek.⁶ (A kiemelések az eredetiben!)

Természetesen ebben a – speciális sajtótörténeti vizsgálatot is igénylő – szerkesztőváltásban és következményeiben számunkra (most) csak a változás ténye az érdekes (azaz: a lapújító, színvonal-emelő ambíció jelentkezése), s – ami ezzel szorosan összefügg – az egyik szerkesztő, *Debreczeny Miklós* (1901–1937) tevékenysége. (Az eltérő szemléletű és törekvésű munkatársak érdekes „vegyülése”, a program homályosságai, zavarosságai stb. ezúttal „zárójelbe” tehető.) A lapújító szándék is azért érdekes, mert a *Békésmegyei Közlöny*nél bekövetkezett változások (így *József Attila* munkatársi közreműködése is) végső soron erre vezethetők vissza, s e változás szolgált keretül és lehetőségül az irodalmi rovat szerkesztőjének, *Debreczeny Miklósnak* is tervei megvalósításához. E változás során, a tervezett nagy lapújítás részeként – *Debreczeny* munkájával – jött létre ugyanis magának a *Békésmegyei Közlöny*nek az állandósult irodalmi rovata is. 1934. szeptember 15. előtt (eltekinthetve *Sinka István* egy-két írásától, *Ignotus* – itt ki tudja, hányadik – közlésben olvasható aforizmáitól)⁷ az irodalmat értékelhetetlen színvonalú bökkversek, dilettáns módon megverselt „aktuális problémák” képviselték. Az irodalmi „anyag” ez a szórványos, esetleges és esztétikai értékekre alig-alig tekintő közlési gyakorlata csak szeptember 16-ával, tehát *Debreczeny* „hivatalba lépésének” napjával szűnt meg. A lapból ekkor kimaradtak a helyi „füzfapoéták”; az alkalmi irodalomközlések pedig csekély (kb. két újságoldal) terjedelmű, de rendszeresen, minden vasárnap megjelenő irodalmi összeállításá izmosodtak. S a munkatársak is – a szerkesztő mellett – egytől egyig „valódi” (nem is akármilyen szinten dolgozó) írók lettek. Az egyéb kulturális anyaggal, pl. *Paál Jób* „színes” riportjaival kiegészített irodalmi-kulturális összeállításban szerepelt pl. szeptember 16-án *Debreczeny*, *Hatvany Lajos*, *Sándor Kálmán*, szeptember 23-án *Kosztolányi*, szeptember 30-án *József Attila*, október 6-án *Sándor Kálmán* és *Kosztolányi*, október 14-én *Debreczeny* és *Hatvany*, október 21-én *Forgács Antal*, október 28-án *József Attila* és *Sándor Kálmán*, november 4-án *Kosztolányi*, november 11-én *Debreczeny*, november 18-án *József Attila*, november 25-én *Kosztolányi*, december 2-án *József Attila*, december 9-én *Kosztolányi*, december 16-án *Kosztolányi*, december 25-én *Debreczeny Miklós*, *Kosztolányi*, *Pogány Béla*, december 30-án *József Attila* és *Kosztolányi*, majd – némi szünet után – 1935. január 6-án és 27-én *Forgács Antal*. Ebből a felsorolásból is kiténik, hogy ebben az időben különösen *Kosztolányi Dezső* és *József Attila* publikált gyakran a lapban; az előbbi 17, az utóbbi 11 írással szerepelt.

Debreczeny Miklós tevékenysége mindemellett azért is fokozott figyelmet érdemel, mert ő *József Attila* régi, „fiatalkori” ismerősi-pályatársi körébe tartozott⁸ – egyedül a *Békésmegyei Közlöny* szerkesztői közül!

3

A *Békésmegyei Közlöny*t szerkesztő *Debreczeny Miklós* dilettáns volt; nélkülözésekkel, örökös gondokkal tarkított, de mégis nagy hittel leélt élete is a 20. századi magyar dilettante tipikus konfliktusait mutatja.

⁶ [Debreczeny Miklós?]: *Új Békésmegyei Közlöny*. = *Békésmegyei Közlöny*, 1934. szept. 16. 1. lap.

⁷ Pl.: *Sinka István*: *Himnusz az ősi Ister szent vizéhez* (1934. április 8.), *Beszélgetés Sinka Istvánnal* (ugyanakkor), *Sinka I.*: *Találkozásom Csabával*. (1934. június 10.).

⁸ Vö. e téma jelzésszerű, hírlapi „földolgozásával”: *LENGYEL András*: *A Békésmegyei Közlöny és József Attila*. = *Békés megyei Népszás*, 1974. december 1. 7. lap.

Békésen született, 1901-ben, ahol apja, dr. Debreczeny Lajos (a későbbi csabai rendőrtanácsos) akkor szolgabíró volt.⁹ Debreczeny Lajost azonban három év múlva Békéscsabára helyezték át,¹⁰ így Miklós tulajdonképpeni eszmélése és felnövekedése már ott történt meg. A csabai evangélikus gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait, s (1918-ban) ott is érettségizett.¹¹ Érettségije után az Olasz–Magyar Bank békéscsabai leányfiókjában tisztviselősködött, a bank azonban csak rövid ideig – egyik barátja, Oroszlány Gábor szerint: néhány évig – foglalkoztatta. „Jöttek a szanalás évei – Debreczeny Miklóst leépítették és végkielégítették.”¹² Ekkor már verselgetett; írásait – kb. 1920-tól – olykor-olykor a lapok is közölték. Jelenleg ismert legkorábbi verse is 1920-ból való; ezt, *Bocsássatok meg (Keresztény költő verse)* címmel az *Egyenlőség* közölte.¹³ Egy évvel később, 1921-ben már szerepelt a *Változatok hat szólamra* című antológiában is (Kecskeméti György, Nagyfalusi Jenő és mások társaságában); erről a kötetről – valószínűleg említett tanítványai kedvéért – már Juhász Gyula is írt.¹⁴

A „Változatok” megjelenése már alighanem Pesten érte. Egyik barátja, az 1921 ősztől a budapesti egyetem jogi karán tanuló, s tanulmányaival párhuzamosan újságírással is próbálkozó Marik Dénes úgy emlékezik, hogy Debreczenyvel ekkortájt többször találkozott. „Már nem emlékszem határozottan – írja Marik –, hogy Miklós a Budapesti Hírlapnál, a Pesti Hírlapnál, esetleg a Nemzeti Újságnál dolgozott-e, de az bizonyos, hogy gyakran panaszkodott a rossz szellemi légkörre, munkatársai maradi, konzervatív beállítottságára, és helyzetét átmenetinek tartotta. A lélektelenül végzett újságírói munkát azért vállalta, hogy verseit a lapok irodalmi rovataiban megjelent[the]sse.”¹⁵ Ez a nagy elszántság, amelyet az egzisztenciális bizonytalanság sem oltott ki belőle, már a dilettantéra utal, de újságíróskodásának ekkor még több-kevesebb eredménye is lett. Versei egy részét 1922-ben a *Békésmegyei Közlöny*, 1923-ban pedig az *Érdekes Újság* közölte,¹⁶ s itt-ott „elszórva” nyilván máshol is publikált. Mi több, még 1922-ben – huszonegy évesen! – Juhász Gyula rövid életű folyóiratának, a vidéki irodalmat összefogni szándékozó *Magyar Jövendőnek* is (egyik) szerkesztője lett. A lap első (1922. áprilisi) számának címlapján ugyanis – Debreczeny neve is lacíme előtt – már ez állt: „Budapesti szerkesztőség”; a következő (kettős) számban pedig neve fölött verseket közölt a lap. (Ez a szerkesztői cím, persze, legfőjebb kéziratközvetítést takar, nem pedig valódi szerkesztői munkát, az az eredménye azonban tagadhatatlan, hogy tovább gyarapította Debreczeny irodalmi kapcsolatait.)¹⁷

⁹ GULYÁS Pál: Magyar írók élete és munkái. 5. köt. Bp. 1943. 404. hasáb; Marik Dénes hozzám írott, 1974. július 20-i levele. Debreczenyről l. még: FISCHER Ferenc: Debreczeny Miklós. = Kultúra, 1937. 1. sz. 6–7. l.; PÁLOS Tibor: Két lírikus. Jegyzetek Debreczeny Miklós és Bakó József költszetéről. = Békésmegyei Közlöny, 1937. december 25. 7. l.; [OROSZLÁNY Gábor] (og): Debreczeny Miklós. = Békésmegyei Közlöny, 1937. augusztus 10. 2. lap.

¹⁰ KORNISS Géza szerk.: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Békéscsaba, 1930. 424.

¹¹ GULYÁS Pál: i. m. 404. hasáb.

¹² [OROSZLÁNY Gábor]: i. m. 2. lap.

¹³ DEBRECZENY M.: Bocsássatok meg. (Keresztény költő verse) = Egyenlőség, 1920. július 30. (40. évf. 30. sz.) 8. l.

¹⁴ [JUHÁSZ Gyula] (j. gy.): Vátozatok hat szólamra. (Költői antológia) = Szegedi Napló, 1921. december 11. 6. lap. Vö.: PÉTER László: Juhász Gyula és Nagyfalusi Jenő. = Jelenkor, 1962. 643–650.

¹⁵ Marik D. 1974. július 20-i leveléből.

¹⁶ Vö. pl. a *Békésmegyei Közlöny*ben: Szerelmes vers (1922. jan. 8.); Nagyon egyszerű tavaszi vers (1922. ápr. 16.); az *Érdekes Újság*ban. Szerelmes vers (1923. márc. 8. XI. évf. 10. sz. 10. lap.), Iniciálé (1923. márc. 15. XI. évf. 11. sz. 20. lap.)

¹⁷ A *Magyar Jövendő* eddigi legrészletesebb tárgyalása, GREZSA Ferenc féllapnyi jegyzete Juhász Gyula Összes Művei 6. kötetében (Bp. 1969. 687.) olvasható. Ismereteimet hasznosan egészíti ki Ligethy [mai nevén: Várkonyi Nagy] Béla több, hozzám írott levele. – Hogy Debreczeny hogyan került kapcsolatba a *Magyar Jövendő*vel, nem tudjuk. Annyi bizonyos, a lap békéscsabai vállalkozásként indult, fő szervezője és éltetője a Debreczenyvel is kapcsolatot tartó Ligethy Béla volt (ekkor tájt Csabán lapszerkesztő!), s a lap munkatársainak zöme Juhász, ill. Ligethy barátai-ismerősei közül került ki: Debreczeny így több oldalról is könnyedén kapcsolódhatott a laphoz. – Írásai a *Magyar Jövendő*ben: Szerelmes vers; Asszonyt kívánás; A dolgok dühöngésén; Nagyon egyszerű tavaszi vers (1922. 2–3. sz. 101–104.).

Elvileg ekkortájt az irodalmi körökben forgolódo Debreczeny már tudhatott József Attiláról, József Attila is hallhatott Debreczenyről. Közös ismerősük, Kecskeméti György lehetett volna a közvetítő,¹⁸ de Juhász Gyula környezetének más tagjai is számításba vehetők, hiszen József Attila éppen ezekben a hónapokban került szoros kapcsolatba Juhász baráti-ismerősi körével. Személyes találkozásuk azonban, bizonyíthatóan, 1925-ig nem történt meg. Az azonban így is bizonyos: valamit tudhattak egymásról, mert 1925-ben József Attila megküldte Debreczenynek a *Nem én küldök* egyik példányát, Debreczeny pedig – 1925. április 8-i levele tanúsítja – munkatársként számolt József Attiláival, s a közreműködés érdekében erősen „agitálta” is a költőt: „Édes Attila, ne haragudj, kedves, hogy ismeretlenül is írok Neked, de van itt valami Budapesten, amibe szeretnélek belerángatni. Lapot indítunk egyaráan és azt akarom, hogy te is részt vegyél benne írásokkal. Nem kell félned semmitől, pénzünk elég van és így nem kompromittálok magad. Arra kérlek, hogy levelem vétele után azonnal küldjél Kozma József címére Miksa ucca 11. I. 5. szám alá pár verset, hogy már az első számban hozhassunk tőled. Április huszadikán jelenünk meg, a dolog sürgős.

Köszönöm drága a könyvedet, amelyet küldtél. Küldök itt neked néhány előfizetési ívet, ha tudsz, szerezz ott embereket. Egyszerre azonban nem fogadunk el többet, mint negyedévi előfizetést, 45.000 koronát.

Öllelek Attila és tedd meg nekem, amire kértelek

IV. 8.

Debreczeny Miklós¹⁹

Ez az induló folyóirat a *Jel* volt, s bár József Attila válaszlevele egyelőre lappang valahol (esetleg megsemmisült), a „folytatást”s a költőnek a folyóiratról való véleményét mégis ismerjük. Fialat újságíróbarátai egyikének, Márer Györgynek írja 1925. május 3-án (még Szegedről): „Debreczeny Miklós írt egy levelet nekem még 8-án, amelyet csak elsején kaptam kézhez; kéziratoskat kér a „Jel” számára. Azt írja, „ne féjlek, nem kompromittálok magam, van elég pénzük”. Arató Tibor, Barna Pál, Debreczeny, Enczy Endre, Horváth Árpád, Ignóus Pál, Lelkes Ede, Németh Antal, Pintér Ferenc, Sándor Kálmán és Szegi Pál vannak munkatársakként, Kozma József pedig szerkesztőként feltüntetve az előfizetési felhíváson, melyből nekem is küldtek. Ezzel a levéllel egyidejűleg küldök nekik három verset: (Együgyű ének, Erika a fény, Szomorú), ha jónak látod a sikerültebb most küldött verseket is add át nekik; [. . .] Beszélhetnének Debreczenyvel, hogy hozzon össze benneteket Kozma Józseffel; a »Jel«-ből talán lehetne Európát csinálni!”²⁰

Tudjuk, a levélben jelzett versek eljutottak Debreczenyékhez; mindhárom megjelent a *Jel* 1925. 1. (májusi) számában. „A folyóirat közepén, egy csak versnek szánt kettőslapon, szépen, mutatósan beosztott, látványos tördelésben, olyan tükörrel, mely reprezentatív jelleget ad a versnek is, a folyóiratnak is, jelent meg a három József Attila-vers. Olyan formában, olyan környezetben, olyan elrendezésben, mely azt sugallja, hogy a vezércikk-oldal, az első lap után ez a kettősoldal a lap legelőkelőbb helye.” „József Attila vers – a költő életében – a *Szép Szó* és a *Korunk* kivételével ilyen előkelő helyen talán egyetlen folyóiratban sem jelent meg.”²¹

Am ez a kapcsolat csak alkalmi lehetett. A *Jel* kérészéletű vállalkozás volt (jelenleg egyetlen száma ismeretes), s – úgy tűnik – hamarost bekövetkezett megszűnésével alighanem Debreczeny Miklós és József Attila együttműködése is megszakadt.²² Az eddig föltárt, József Attila 1925 utáni élet-

¹⁸ Erre gondol M. PÁSZTOR József is *József Attila műhelyei* (Bp. 1975.) című könyvében (143. l.).

¹⁹ Debreczeny levele József Attilához, [Bp. 1925.] április 8. A Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában őrzött levél ismeretét Csaplár Ferencnek köszönöm; idéztem a Békés megyei Népújság 1974. dec. 1-i számában (*A Békés megyei Közlöny és József Attila*), sajtóhibával. A levelet utóbb közölte M. PÁSZTOR (i. m. 142–143.) is.

²⁰ MÁRER György: Egy József Attila-levél. Fórum, 1947. 6. sz. 409–410.

²¹ Az idézett mondatokat WACHA Imre írta le: József Attila páncélvonalának forrásához. ItK 1968. 80. (A második idézet jegyzetben!)

²² A *Magyar Írásban* még szerepeltek együtt. Ott Debreczenynek három verse (Alázatosság; Kompozíció 22.; Szerelmes vers) jelent meg (1925. 2. sz. 20. l.).

szakaszára vonatkozó adatok között legalábbis nem szerepel Debreczeny neve, s nem kedvezett kettejük kapcsolatának a két életút további alakulása sem. Köztudott, nem sokkal a *Jel* megszűnése után József Attila külföldre (Bécsbe, majd Párizsba) távozott; Debreczeny Miklós élete pedig ekkor szinte teljesen homályban zajlott. Csak egy-két (jóval későbbi, Hatvany Lajoshoz írott) levele árulkodik élete 1925 utáni éveiről. E levelek²³ utalásaiból is csupán annyi derül ki, hogy Debreczeny „elveztegetett” nyolc évet az életéből (valószínűleg újságíróskodott, de lehet, hogy „szabadúszó” volt), és – ez szempontunkból különösen fontos – Hatvany Lajos környezetéhez csapódott, a báró mecénási támogatottja lett, környezetében pedig megismerkedett az irodalmi élet több neves és „névtelen” alakjával.²⁴ Benne élt tehát az irodalom áramában anélkül, hogy eredetileg alkotott volna. Pontos adatunk ezután csak 1933-ból van róla; az év nyarán vagy őszén hazatért Békéscsabára.²⁵

5

A Békéscsabára visszatérő Debreczenyt egy irodalmi tradíciók nélküli, lanyha szellemi életű kisváros fogadta. Gimnáziuma, múzeuma, alkalmi színháza (színvonalas zenéi életű), Auróra-köre, több lapja volt²⁶ ugyan a városnak, a nívós irodalmat igénylő és az irodalmi életet fönttartó olvasóközönsége azonban nem. A helyi kereskedők, iparosok és (zömmel: zsidó) értelmiségiek, akik a kultúra legfőbb befogadói, „fogyasztói” voltak, többnyire megelégedtek a valódi irodalmat alig közlő újságokkal; akiknek több, színvonalasabb irodalom kellett (kevesen voltak ilyenek), azok a nagy (irodalmi) folyóiratok olvasói, előfizetői voltak, mint pl. a Bartók-irodalomból ismert Südy Ernő.²⁷ Pangott a színházi élet²⁸, s éppen ekkortájt vált akuttá a korábban sem különösebben nívós lapok válsága. A város nagy múltú politikai napilapja, a *Békésmegyei Közlöny* pl. teljesen „elszürkült, anyagi gondokkal küzdött, előfizetői és hirdetői cserbenhagyták”.²⁹ Az igényes kulturálódás úgyszólván csak a zenei életre (Auróra-kör) szűkült le.³⁰

Debreczeny ekkor már 32 éves volt. Bár megnősült, gyereke is volt, szilárd egzisztenciát, családjának és magának nyugodt körülményeket mindaddig nem tudott teremteni. Voltaképpen a felesége tartotta fenn a családot, szerény zenetanári keresetből.³¹ Egészsége ekkor már komolyan megromlott (1934 elején pl. hónapokig súlyos betegen fektet s 1937-ben is e betegsége végez majd vele).³² Költői

²³ Debreczeny Hatvany Lajoshoz írott leveleit az MTA Könyvtárának Kézirattára őrzi, Ms 378/kk. jelzet alatt (Hatvany-hagyaték). Létezésükről CSAPODI Csaba szívességéből tudok; használatukat is neki köszönöm.

²⁴ Debreczeny Hatvanyhoz, Békéscsaba, 1933. nov. 16. MTA Könyvtárának Kézirattára, Ms 378/l. – Vö. még Debreczeny 1933 végén vagy 1934 elején írott levelével: „Schöpfung itt volt. Beszéltünk Önről [Hatvanyról – LA.] Igen melegen és szimpatikusan emlékezett meg személyéről. Ami rosszat mondott, ártatlan rosszat: abban bizony igazra volt.” (Uo. 5. számú levél.)

²⁵ Debreczeny Hatvanyhoz írott 1933. november 16-i levele már Békéscsabai keletű; ez a levél azt sejteti, hogy írója már huzamosabb ideje (2–3 hónapja?) Békéscsabán élt.

²⁶ Vö.: G. VASS István: A Békéscsabai múzeum háromnegyed évszázada. Békési Élet, 1975. 2. sz. 303–311.; PAPP János: A Békéscsabai színészet története (Kialakulásától a felszabadulásig). Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerk.: KRISTÓ Gyula és SZÉKELY Lajos. Békéscsaba, 1970. 307–323.; TIBORI János: Fejezetek a Békéscsabai Auróra zenei, irodalmi és képzőművészeti kör történetéből. Körös Népe IV. Békéscsaba, 1963. 83–114. (és ugyancsak Tiboritól a Tanulmányok Békéscsaba történetéből c. kötetben: 325–336. l., valamint – az időközben elhunyt – Südy Ernő szóbeli közlései.

²⁷ Marik D. már említett levele (1974. júl. 27.), Südy Ernő szóbeli közlései, és SÜDY E.: Életrehívtam a baloldali értelmiség fórumát. – TIBORI J.: Békéscsaba története a Körös-kultúra idejétől a felszabadulásig. Békéscsaba, 1960. 161.

²⁸ PAPP J.: i. m. 318–320.

²⁹ Marik D. 1974. júl. 27-i levele.

³⁰ Vö. Tiborinak a „Tanulmányok”-ban közölt írásaival: 333–334. Kodály Zoltán pl. éppen ekkortájt (május 13-án) volt Békéscsabán.

³¹ Debreczeny Hatvanyhoz, 1933. nov. 16.

³² „Kedves Uram – írja Debreczeny 1934. szeptember 1-én –, először is bocsánatot kérek, hogy nyájas és szíves levelére egész nyáron nem válaszoltam, de nemrégén jöttem haza hosszú hónapok után. Megromlott egészségetem foldozgattam.” (MTA Könyvtárának Kézirattára, Ms 378/3.) – Már

ambíciója is, amelyre pedig egész életét föltette, kielégítetlenül maradt; korai publikációit, antológia- és lapindítási kísérleteit nem követte irodalmi siker; nevet nem tudott szerezni magának. Versei, egyéb írásai hébe-hóba jelentek csak meg, önálló kötetet soha sem tudott tető alá hozni. Ekkorra szerény tehetsége is végképpen kimerült már. Elszürkült (olyannyira, hogy Adyt utánozni próbáló mondat-formálása gyakran már a nyelvhelyesség hétköznapi normáit is sértette).³³ Megnyilatkozásai, magatartása ekkor már a dilettantizmus kifejezett jegyeit mutatják. Csabára való visszatérését is voltaképpen csődje kényszerű el- és beismerésének tekinthetjük. „Vert” helyzetben volt minden vonatkozásban – csak lázas önkifejezési igénye működött állandóan, s az próbált utat keresni magának. Tudjuk, verseket írt, meg akarta „hódítani” Hatvanyt, tervezgetett.³⁴

Érthető tehát, hogy Békéscsabára való visszatérése után röviddel már „nem várt és [. . .] nem is szeretett levél”-lel ostromolta volt mecénását.³⁵ Helyzetét panaszolta el neki, azon frissiben: „Igaza volt – írta Hatvany Lajosnak 1933. november 16-án –, amikor sajnált a visszajövetelért s az esetleges újabb [elfecérelt – LA.] nyolc esztendőkért. Ön bölcsőbbnek bizonyult nálam. Hallatlanul elevenembe vágnak most a buta emberek. Ezt sohasem gondoltam, hogy ide és így jutok el.”³⁶ Olyan elkéseredett azonban nem „tudott” lenni, hogy ne tervezgessen: „Egyébiránt – írta az előbbi, leginkább kesergő levelében – küldök Önnek egy verset. Talán kijön a Naplóban. Ez az első örse ama hadirendnek, amelyet az ön meghódítására elindított. Mondtam még Pesten, hogy ez a szándékom.”³⁷ (A kiemelés tőlem való – LA.) Magatartásának így logikus folyománya lett, hogy röviddel Békéscsabára való visszatérése után már rátalált azokra a partnereire, akikkel később (1934 őszén) újabb lapkísérletbe kezdhetett, akikkel „átvehette” a *Békésmegyei Közlönyt*.³⁸

Ezek a barátai, későbbi munka-, ill. szerkesztő társai az újságnál, a vidéki literátus értelmiség jellegzetes, bár más-más típusba tartozó alakjai voltak. Lustig Géza, Erdélyi György és Fischer Ferenc is jogvégezett, „szabad” értelmiségiként élt, s csak ügyvédi munkája mellett írt és publikált. Hármójuk közül – érthetően – Lustig állt a legközelebb Debreczenyhez. Ő ugyanis „vidékre szorult”, nagyműveltségű, de nem igazán eredeti tehetségű (tehát – Debreczenyhez hasonlóan – elégedetlen, helyét nem találó) ember volt. Ekkor már a korabeli Békéscsaba egyik jellegzetes alakjának számított, noha a vidéki újságírók átlagánál jelentősebb pálya, „múlt” állt mögötte. „Az első világháború végén, majd azt követően a békéscsabai Tevan könyvkiadónak fordított szépirodalmat (Flaubert-t). Tevanék adták ki *Misztikusok, költők, gondolkodók* [1918] c. tanulmánykötetét” is. „A húszas évek elején [pedig] a prágai *Bohemia* német nyelvű napilapnak volt a munkatársa, majd az évtized végén a *Pester Lloyd* külpolitikai cikkírója volt.” Kortársi emlékezet szerint „tizenegy nyelven olvasott”.³⁹ Ennek ellenére a harmincas évek első harmadától – miért, miért nem – ő is csak vidéki (békéscsabai és gyulai) lapokban jutott fórumhoz. Főleg külpolitikai szemléket írt, noha, tudjuk, az irodalom iránti nosztalgia erősen élt benne. Debreczeny másik két, későbbi kulcsszerepet játszó barátja, Erdélyi György (1908–1944) és Fischer Ferenc (1907 v. 1908–1944) ekkor még csak pályájuk kezdetén álló, ambiciózus fiatal emberek voltak, minden újságírói rutin nélkül. Ügyvédi irodát is csak ekkortájt nyitott mindkettő. Egzisztenciájuk alapjait is szüleik biztosították (Erdélyi apja ügyvéd, Fischeré kereskedő volt). „A Nagyváradon felnőtt Erdélyi volt a nagyobb kultúrájú, szélesebb látókörű, Fischer pedig – a többször idézett kortárs, Marik Dénes szerint – kitűnő szervezőképességgel, üzleti érzékkel rendelkezett.”⁴⁰ Debreczeny (és Lustig) „múltja”, irodalmi tájékozottsága és kapcsolatai alighanem mind-

említett nekrológiában (*Békésmegyei Közlöny*, 1937. aug. 10.) Oroszlány Gábor megírja, hogy Debreczeny hosszú és súlyos betegsége „gyógyíthatatlan vesezsugor” volt. „Tudta – írja Oroszlány –, hogy betegsége gyógyíthatatlan.”

³³ Ez időből van pl. egy verse az MTA Könyvtára Kézirattárában (Ms 378/kk.), amely már ezt, a forma szétesését mutatja. Jellemző, hogy e versét éppen Hatvany „meghódítására” küldte!

³⁴ Vö. Debreczeny Hatvanyhoz, Békéscsaba, 1933. nov. 16. MTA Könyvtára Kézirattár, Ms 378/1.

³⁵ Az önjellemzés egy 1933 végén vagy 1934 elején írott leveléből való. Első Hatvanynak címzett levele (Békéscsabáról) 1933. november 16-án kelt.

³⁶ Debreczeny Hatvanyhoz, Békéscsaba, 1933. nov. 16.

³⁷ Uo.

³⁸ A lapátvételen szerepet játszókról elsősorban Marik D. levelei tájékoztattak.

³⁹ Lustigról: Marik D. 1974. júl. 20-i levele.

⁴⁰ Erdélyiről, Fischerről: Marik D. 1974. júl. 27-i levele.

kettőjüknek imponált; ez a respektus lehetett a *Békésmezei Közlöny* „átvételének” egyik döntő indítéka.

E baráti kör személyi adottságai szabták meg az új *Békésmezei Közlöny* vezetői összetételét. Erdélyi és Fischer (akik, valószínűleg, a pénzt vitték a vállalkozásba) lettek a szerkesztők, Lustig írta a külpolitikát, az irodalmi rovatot pedig Debreczeny irányította. Ők egészültek ki azután a felelős szerkesztő „székébe” kerülő Debreczeny Lajossal, a volt békéscsabai rendőrfőkapitánnyal; ő azonban inkább csak formális szerkesztő, jogi személy volt. Különböző szerkesztői tevékenységéről nincs adat.

6

A nagy terv megvalósítására, a *Békésmezei Közlöny* Debreczenyék által történő átvételére 1934. augusztus végén, szeptember elején került sor. Bár a nyilvános bemutatkozás csak 1934. szeptember 16-án volt, a lap átvételéről Debreczeny már szeptember elsején mint befejezett, kész tényről számolt be Hatvany Lajosnak.⁴¹ Hogy pontosan kik állottak az új garnitúra mögött, hogyan zajlott le a lap jogi és adminisztratív átvétele, a propaganda beindítása, a szerkesztői koncepció kidolgozása, a szerkesztés gyakorlati beindítása (stb.) – sajnos, nem tudjuk. Némi tájékoztatást is csak Debreczeny Miklós Hatvanyhoz írott (már többször említett) levelei biztosítanak. Ezekből derül ki, hogy az új garnitúra komoly lapreformra készült, s hogy Debreczenynek ezúttal is nagy tervei voltak. Nemcsak a várost rakták tele az „Új Békésmezei Közlönnyel” propagáló plakátjaikkal,⁴² nemcsak képes mellékletet terveztek (később ezt realizálták is), de Debreczeny – fiatalkori barátai, pl. Sándor Kálmán megnyerése mellett – Hatvany (tehát a fővárosi irodalmi élet) irányába is tapogatózott. „Nem tudom, kedves báró úr – írta 1934. szeptember 1-én Hatvanynak –, kérhetek-e Öntől valamit. [. . .] két fiatal ügyvédbaráttal átvettünk itt egy politikai napilapot, amelynek általunk szerkesztett első számában, az irodalmi mellékletben Öntől [is] szeretnénk cikket kapni. Ha volna oly jó és adna nekünk vagy nekem [cikket], igen megköszönném. Legjobban [szeretnék] 1–1 1/2 hasáb terjedelemben a vidéki irodalomról kapni [valamit], de természetesen bármit szívesen fogadok és megköszönök. [. . .] Lapunk szept. 15-én jelenik meg először a mi kezünkben, remélem, olyat csinálunk, hogy feltűnik odafenn [Budapest – LA.] is.”⁴³

Debreczeny kéziratkerési akciója sikerrel járt; Hatvany ezúttal meglepő gyorsasággal reagált: néhány napon belül kedvező választ adott s nem is egy, hanem két cikket ígért (majd küldött). Sőt, gyorsan érkező ígérete mellé egy munkatársat is ajánlott (némi anyagi támogatással együtt), a züllőfélben levő, de vitathatatlanul tehetséges Sértő Kálmánt.⁴⁴

Szempontunkból Hatvanynak ez az ajánlata rendkívül figyelemre méltó, mondhatnánk *kulcsértékű* gesztus. Sértő ugyan – Debreczeny (főntartásokkal elegy) hajlandósága ellenére – nem került Békéscsabára, Hatvany Lajos Sértővel kapcsolatos tervei azonban mégis kulcsként szolgálnak a *Békésmezei Közlöny* irodalmi rovata létrejöttének (és így József Attila gyakori szereplésének is) megértéséhez. Mert ha Sértő Kálmán egy sort sem is publikált a lapban, de az irodalmi rovat munkatársa lett (mint volt már róla szó) Debreczeny és Hatvany mellett: Forgács Antal, József Attila és Kosztolányi is – *valamennyien Hatvany barátai vagy támogatottjai* (ugyanakkor – legalábbis részben – Debreczeny ismerősei). Majdnem bizonyos tehát, hogy Hatvany azon gesztusával, amely a *Békésmezei Közlöny* hasábjaira (és szerkesztőségébe) irányította volna Sértőt, valamilyen formában és mértékben a többiek esetében is számolni kell. A lapnál történt változásokról, a megnyíló közlési lehetőségekről ő szólhatott (előbb) a „piacról” élő Kosztolányinak,⁴⁵ (majd) a mindig közlési gondokkal küzdő József Attilának és Forgács Antalnak is. Ő lehetett – legalábbis az első esetben – a közvetítő (saját írásait csak kérései és ajánlatai – előzetes – vizonzásaként küldhette). Ismereteink

⁴¹ Debreczeny Hatvanyhoz, Békéscsaba, 1934. szept. 1. MTA Könyvtárának Kézirattára, Ms 378/3.

⁴² [Debreczeny Miklós?]: Új Békésmezei Közlöny. = Békésmezei Közlöny, 1934. szept. 16. 1. lap.

⁴³ Debreczeny Hatvanyhoz, Békéscsaba, 1934. szept. 1. MTA Könyvtárának Kézirattára, Ms 378/3.

⁴⁴ Debreczeny Hatvanyhoz, Békéscsaba, 1934. szept. 10. MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 378/4.

⁴⁵ Kosztolányi írásából élő, gyors tollú, sokat dolgozó és sokat publikáló literátus volt. Különbözőbb válogatás nélkül írt bárhová, a *Kerék* című úrvezető-laptól a *Nyugatig*.

mostani szintjén úgy tűnik, hogy az ő személyes tekintélye (és természetesen Debreczeny és József Attila korábbi kapcsolatának emléke) lehetett József Attila gyakori szerepeltetésének a háttérében is.

Természetesen nem lehet pontosan megállapítani (kevés az adatunk erre), hogy a mecénáskodó Hatvany intenciója, esetleg a József Attilát ekkortájt erősen pártoló Kosztolányi⁴⁶ – föltételezhető – közbenjárása vagy a korábbiól, datálódó ismeretség és tisztelet (esetleg valamennyi együtt) készítette Debreczenyt arra, hogy a szerveződő *Békésmegyei Közlöny*ben oly fontos szerepet juttasson József Attilának. Az mindenestre tény, hogy Kosztolányi után József Attila szerepelt a lapban a legtöbb verssel, ami már aligha lehetett véletlen. József Attila versei ugyanis – akárcsak annakidején a *Jelben!* – kiemelt külsőségek között jelentek meg, s e kiemeléshez a megjelenés előtt álló *Medvetánc* kötet propagálása is társult. A *Békésmegyei Közlöny* – egyedül *A Toll* mellett! – magáénak vállalta a költőt, s „országos hírű munkatársra” könyvének előfizetési fölhívását három alkalommal is közölte! A fölhívás (*József Attila új verseskönete* címmel) először 1934. november 23-án, utána pedig december 1-én és 9-én jelent meg: „József Attila, a Baumgarten-díjjal kitüntetett⁴⁷ kiváló költő, akinek verseit a B. K. úgyszólván hétről hétre közli s aki az új magyar költészet igen kevés számú legjobbjai közé tartozik, ez év december havában⁴⁸ új verseskötetet ad ki. A kötetnek *Medvetánc* lesz a címe⁴⁹ és a költő régi és újabb verseinek válogatott gyűjteményét tartalmazza. A B. K. előfizetést hirdet országos hírű munkatársának új verseskötetére, mely egyszerűbb kiadásban 2 pengőbe, félbőrbe kötött bibliofil kiadásban pedig 6 pengőbe kerül. A kötetre előjegyzéseket úgy a B. K. szerkesztősege, mint József Attila (Budapest, VII., Korong u. 6.) egyaránt elfogadnak.”

7

1934. december 30. után újabb József Attila-vers már nem jelent meg a *Békésmegyei Közlöny*ben; a lapból elmaradtak Kosztolányi Dezső, Sándor Kálmán és (legvégül, 1935. január 27-én) Forgács Antal írásai is. A sokat propagált *Medvetánc*ról sem jelent meg ismertetés, sőt pár sornyi híradás sem. 1935. január 29-én pedig Debreczeny Miklós neve is lekerült a lapról. Az irodalmi rovat fölbomlása és Debreczeny távozása között így nyilvánvaló az összefüggés, nem ismeretes azonban, hogy miért került sor Debreczeny távozására. Néhány jel ugyan már december vége felé, január elején mutatta, hogy bajok vannak a szerkesztésben, a kérdés megválaszolását azonban lényegében még a legilletékesebb, Fischer Ferenc (a *Békésmegyei Közlöny* egyik szerkesztője) is megkerülte. Hogy Debreczeny „szerkesztői stílusából” (és gyakorlatából) „miért nem lett és miért nem lehetett Békéscsabán iskola – Fischer szerint –, az már külön cikkekre tartozik. E helyütt és ez alkalommal csak annyit, hogy az *urbanitás*, amit Békéscsabával kapcsolatban nagy előszeretettel hangoztatnak [...] elsősorban kulturális kérdés. És e téren féllábbal még falun vagyunk.”⁵⁰ (A kiemelések az eredetiben!) – Fischer érvelésében sok igazság lehet, az is valószínűnek tűnik azonban, hogy a „magas” irodalom ígértében

⁴⁶ Hatvany és Kosztolányi József Attila melletti kiállításának egyik fontos dokumentuma éppen ebben az időben született. Köztudott, ők ketten (és Márai Sándor) voltak azok, akik *A Toll* hasábjain nyilatkozatban támogatták József Attilát és a *Medvetánc* kötetet. (*A Toll*, 1934. nov. 15. VI. évf. 7. sz. 279–280. lap.) Hogy Kosztolányi József Attila Baumgarten-díjáért is harcolt, azt Basch Lóránt írásából tudjuk (Egy literáris pör története. It 1959. 426.).

⁴⁷ József Attila ekkor még nem volt Baumgarten-díjas! Ez az „elírás” alighanem onnan ered, hogy a díjazás terve a „levegőben” volt; vagy Kosztolányiéék, vagy maga József Attila említetett valami olyasmit, amiből Debreczeny a Baumgarten-díj odaítélésére gondolhatott.

⁴⁸ Ez az adat (tudniillik, hogy a *Medvetánc* 1934 decemberében jelenik meg) igen figyelemre méltó! *A Toll* hasonló beharangozó írása (november 15-én) még novemberi megjelenést ígért. Hogy a *Békésmegyei Közlöny* alig egy hét múlva már decemberre tette a megjelenés időpontját, az arra enged következtetni, hogy a nov. 15. és 23. közötti napokban olyasvalami történhetett, ami késleltette a könyv elkészítését.

⁴⁹ Ez is nóvum; a könyvnek ez az első *Medvetánc*ként való említése! *A Toll* már említett híre november 15-én még *Tiszta szívvel* címen említette a kötetet. (A címválasztás jelentőségéről Tamás Attila önálló tanulmányt írt: *Miért épp a Medvetánc lett kötetcímadóvá?* = *Tiszatáj*, 1967. 12. sz. 1147–1152.)

⁵⁰ FISCHER F.: Debreczeny Miklós. *Kultúra*, 1937. 1. sz. 7. lap.

élt, de ekkora már elszürkült, kiégett Debreczeny tehetsége és szerkesztői kvalitásai is kevésnek bizonyultak a maga választotta nagy feladathoz. Pénz és kvalitás híján a lapreformnak szükségképpen meg kellett buknia!

(*Ami a szétszórt adatokból összegezhető*): 1934 utolsó hónapjaiban, közvetlenül a *Medvetánc* kötet megjelenése előtt, a kötet szerkesztési munkálataival egyidőben József Attila a *Békésmegyei Közlöny* elismert költője, mondhatni „házszerzője” lett. 1934 szeptemberének végétől december végéig a lap irodalmi összeállításainak többségében szerepelt, ez idő alatt ott összesen tizenegy verset tett közzé, a lap pedig verseit kitüntetett módon, tipográfiaiilag is kiemelően közölte, s népszerűsítette a megjelenés előtt álló *Medvetáncot*. A költő és a *Békésmegyei Közlöny* kapcsolatának ilyen módon való alakulása jórészt avval magyarázható, hogy 1. ez a három hónap a lap megújításának hónapjai voltak, a „helyi” (dilettáns) szerzők írásai helyett *neves* alkotók *jó írásai* kellettek; 2. a lap irodalmi anyagának gondozója, Debreczeny Miklós régi („fiataalkori”) ismerőse-pályatársa volt József Attilának; 3. ugyanakkor – egyben – lekötelezettje is volt a József Attilát akkor fokozatosan támogató Hatvany Lajosnak és Kosztolányi Dezsőnek is; 4. új kötetét készülvén kiadni József Attila is érdekelt lehetett a rendszeres publikálásban: újra elővehette, csiszolhatta írásait, az újat pedig nyilvánosság elé vezethette. Mindent összevetve, József Attila és a *Békésmegyei Közlöny* „egymásratalálásának” jelentősége abban van, hogy (egyrészt) a költő írásai emelték a megújulni akaró lap színvonalát, másrészt, s főleg: egy válságszakasz végén, egy föllendülő, termékeny szakasz kezdetén, majdnem teljes hallgatás után József Attila fórumot kapott, s egy lap „vezető” költője lehetett (a műfordításokat publikáló Kosztolányival együtt). Ugyanakkor azonban az sem hallgatható el, hogy ez a fórum csupán egy kis vidéki lap csekély publicitást biztosító irodalmi rovata volt, s József Attila vezető költői szerepének lehetőségét egy elszürkült féltékenység, egy gyöngé költő szerkesztői ambíciója teremtette meg. Ami azért fontos, mert e szituációval maga József Attila is tisztában lehetett. Amennyire serkentette a publikációs fórum (meg a *Medvetánc* tervezett megjelenése), annyira bánthatta, béníthatta az, hogy egy gyöngé költő, egy – mondjuk ki – félig-meddig dilettáns segítette nyilvánosság elé őt, a kor egyik legnagyobb (önmaga értékeivel tisztában levő) költőjét.

Lengyel András